قەیرانی میتۆد لە کوردناسیدا

چەند تێبینییەکی نائەکادیمی

حەیدەر لەشکری

کوردناسی وەك سیستەمێکی سەربەخۆ

تێگەیشتن لە کورد و دیاریکردنی خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی، ئەو پێناسە گشتییەیە، کە بە بیستنی چەمکی "کوردناسی" بیری لێ دەکەینەوە و ڕایدەگەیەنین ئەمە ئەو چوارچێوەیەیە کە تیایدا دەتوانین بەسەر کورددا ڕابگەین و لە دووتوێی "نواندن – Representation"مان بۆ گرووپە مرۆییەکان و لێکدانەوەمان بۆ ڕەوتی ڕووداوەکان پێگەیان بخەملێنین. بەڵام تێگەیشتنێکی ئاوا کورت دێنێ، ئەگەر پێمانوابێ تەنیا بریتییە لە خوێندنەوە و لێتوێژینەوەیەکی پەتی و سەربەخۆ، کە دەخوازێ لەڕێگەی دیاریکردنەکەوە وەسفی کوردمان بۆ بکات. بەڵکوو بریتییشە لە بینینی کورد لەخۆیدا و لەنێو جیهاندا، بێ ئەوەی تەنیا پرسی ڕاستی و دروستی ئەو بینینە بەهەند وەربگرین، بەڵکو ئەو قەوارەیە بۆ ئێمە گرنگە کە بەهۆی پرۆسەی بینینەوە بۆ کورد دادەڕێژرێ و دەستنیشانی مەرزەکانی هەموو تێگەیشتنێک و دیاریکردنێک و تەنانەت نواندنێک دەکات.

بۆیە ئەگەر بخوازین پڕ بە مەودای ئەو گشتگیرییەوە جارێکی تر پێناسەی "کوردناسی" بکەینەوە، دەبێ ئەوەمان لەبیر بێ کە کورد وەک دیاردەیەکی مرۆیی، بۆچوون و تێڕوانین و وێنا و تەنانەت خەیاڵی فرەچەشنی لەبارەوە بەرهەمهاتووە، بە چەندین چەمک و دەستەواژە و دەلالەتی زمانی گوزارشتی لێکراوە. بە کۆی هەموو ئەمانە "کوردناسین" وەک سیستەمێکی سەربەخۆ گەڵاڵە بووە و لەنێو جیهاندا لەسەرەدەریکردن لەگەڵ ئەم دیاردەیەدا کاری پێ دەکرێ. لە دارشتن و چێکردنی ئەم سیستەمەشدا هەم کورد و هەم "ئەوانیتر" بەشدار بوون و کۆمەڵی کوردی – ئەگەر تێزەکەی "کورنەلیەس کاستۆریادیس - Cornelius Castoriadis" بەکاربهێنین – خەیاڵیانە خۆی بەرهەمهێناوە و ئەوانیتریش بەرهەمیانهێناوەتەوە، بە جۆرێک کە ناسینەکە بەم خەیاڵەوە بەند دەبێ و ناوکۆیە مێژوویی و کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵ پێکهاتە ڕەمزییەکان تێکەڵ بە یەکتر دەبن و سروشت و دەرکەوتەکانی سیستەمەکە بەرزەفت دەکەن و ئاڕاستەی دەکەن، تا بەهۆیانەوە "کوردبوون" و ئینتیمای تاکەکان بۆ ئەو بوونە، لەو ڕووتەختەی تێیدان، مانای خۆی هەبێ و ڕەوایەتی پێبەخشرابێ.

بەهەرحاڵ، وەنەبێ ئەو سیستەمەی کوردناسین ساکار بێت و بتوانین بە سانایی بیگۆڕین یان هەوڵبدەین دەستکاری دەرکەوتەکانی بکەین، بەڵکوو بەحوکمی بەردەوامیتی مێژوویی و ئامادەیی هەنووکەییانەی دیاردەکە، کۆمەڵێک خەسڵەتی نەگۆڕی وەرگرتووە و ڕەهەندی دیار و نادیاری ئەوتۆی بۆ دروستبووە، کە هەموو هزرێکی سنووربەند کردووە ویستبێتی لە دیاردەکە ڕابمێنێ و تێزەکانیشی نەگۆڕ دەردەکەون، ئیدی بیرکردنەوە لەنێو ئەو ڕەهەندانە پەرش دەبێتەوە و ناسێنەری کورد ناتوانێ خۆی کۆبکاتەوە؛ هەندێکجار پێی وایە تەواو کوردی ناسیوە، کاتێک – بۆ نموونە – باس لە سروشتی کۆمەڵایەتییانەیان دەکات و بە ئاسانی و بە گەڕانەوە بۆ میتۆدی بەراوردکارییانە،

به سروشتگەلی هاوشێوەیان دەچووێنێ و وەک سیستەمێکی دیار بەرجەستەی ناسنامەکەیان دەکات. هەندێکجاریش وا هەست دەکات شوناسی کوردانە پڕیەتی لە ڕەگەزی نادیار و دابڕانی ئەوتۆ لەگەڵ دەورووبەر کە بە میتۆدە ناسراوەکانی بیرکردنەوە و توێژینەوە تێگەیشتنێکی دروستی لەبارەوە چێ نابێ، بەتایبەت کاتێک لە کایەی ئایینیی کوردی دەکۆڵێتەوە و ڕەگەزی ئەوتۆی تێدا دەبینێ کە دەگمەن و کەم هاوتان، یان لەنێو سیستەمی کولتووری باوەڕی ئەوتۆی ئایینی هەن کە لە ئێستادا سۆراخێکیان نییە، یانیش تەنانەت دارشتنەوەیەکی تەواو جیاوازی جیهانبینی باوەڕە ئایینییە باو و ناسراوەکانن.

لەلایەکی ترەوە، ئەو چەمک و دەستەواژانەی یەکەکانی سیستەمەکەیان بە یەکەوە گرێداوە، هەموو بیرکردنەوە و تێڕامانێکی جیاواز و هەمەچەشن لەخۆدەگرن و لەنێو سیستەمەکەدا وا دایدەڕێژنەوە کە ڕەوایەتی ببەخشییتە ناسینە هەمەگیرەکەی کورد. بەمەش ئامێرییانە کار بۆ وەلانان و نەهێشتنی دژایەتی لە بۆچوون و تێڕامان و هاوشێوەکردنی بیرکردنەوەکان، تەنانەت ئەگەر هی دوو ئاراستەی تەواو پێچەوانەی نواندنی کورد بن، دەکەن. بۆ نموونە: لەنێو ئەو سیستەمەدا خەسڵەتی ڕووبەڕووبوونەوە لە کەسێتی کورد و ئەو توانا نێوخۆییەی بۆتە بەشێکی شوناسیان، لەلای هێندێک – بەتایبەت ئەوانیتری نەیار بە بوونی کورد – وەک یاخیبوون، ڕێگری و جەردەیی (لە کۆندا) و ئەنارشیەت و دەرچوون لە دەسەڵاتی شەرعی (لەم سەردەمە) و...هتد دەخوێنرێتەوە، بەڵام لەلای کەسانی تر – زیاتر کورد خۆی و دۆستانی – بریتییە لە ڕۆحی شۆڕشگێڕی و هەوڵی ڕەوا لەپێناو سەربەخۆیی و جەختکردنەوەی لەسەر قەوارەی نەتەوەیی و بونیادنانی و...هتد.

ئەم دوو تێزە - کە لە ڕووکەشدا وەک دوو ناسینی تەواو جیاوازی کورد دەردەکەون - لە کرۆکی سیستەمەکەدا، تەنیا یەک ڕاڤەن بۆ ئەوەی پێی دەڵێن سروشتی کۆمەڵگای کوردی و دەخوازن شرۆڤەیەک بۆ ئەم سروشتە بکەن کە لەگەڵیدا ڕەوایەتی ببەخشێتە وێنای دیاردە مرۆییەکە لەنێو یادەوەری چەسپیوی ناسێنەردا، بۆیە دوو تێزەکە هەمان ئاکامی نادیارییان هەیە، کە لەنێو یەک ناوکۆی زمانی و یەک سیستەمی دەلالەتکردندا دەردەکەوێ، ئەوەتا لەهەر دوو باردا وێنەی کورد وێنەی مرۆڤێکی توندوتیژ و نائارام و سەرڕەقە. بەمەش هەردوو تێز کە دەبنە گوتاری سەربەخۆ ئەم خەسڵەتانە وەک نەگۆڕی ناسنامە دەسەپێنن و لەبەر پابەندبوونیان – دیارە مەبەستم گوتارەکانە – بە بەرجەستەکردنی ناسینە نەگۆڕەکەی کوردەوە، دەبن بە یەک. پرۆسەی ناسینیش لە خولگەی خۆیدا دەخولێتەوە و وێناکان دەچنە سەرووی زەمەن و لەنێو کولتوورە هەمەچەشنەکان بەردەوامیان پێدەدرێ، تۆ تەماشای دەقە ئەرمەنی و سریانی و عەرەبی و فارسی و تورک و میللەت و گرووپە ئێتنییەکانی تری دەورووبەر بکە، هەر لە سەدەکانی ناوەڕاستەوە تا ئەم سەردەمەمان و بە جیاوازی

ئەو دەسەڵات و گروپانەی لەگەڵ کورددا بەریەککەوتنیان هەبووە، کورد وەک ڕێگر بۆتە حەکایەتێکی ئەزەلی، کە بە بێ جێکردنەوەی لەنێو دەقە نووســـراوەکاندا، کوردناســـین مانای دروســـتی خۆی وەرناگرێ. بەهەمان شێوە شانازی کردن بە ئازایەتی کورد و "بزوتنەوەی نەپچڕاوەی ڕزگاریخوازیی کوردی" ســـەردێڕی دەقی کوردییە و بۆتە ناســـنامەیەک کە تیایدا هەم جۆری دەق و هەمیش ناوکۆییەکەی سـنووربەند کردووە و لە هەندێک باردا چۆتە سـەرووی ماقوڵیەتی مێژوویی و دان بە زەمەنی مێژوویی و تایبەتمەندی و دەرکەوتەکانی نانێت، تا وای لێ دێت مرۆڤی ئەشـــکەوتی شانەدەریش هەمان ئەو تێڕوانین و هەڵوێستانەی هەبووە کە ئێستا هەمانە!!

بێگومان ئیشکردنی میتۆدییانە لەسەر ئەو سیستەمە تۆکمەیە و وردکرنەوەی مانا و گوزارشتەکانی پشـت چەمک و دەســتەواژەکانی ناسـاندن، کارێکی فرە ئەسـتەمە؛ زۆربەی جار نە کورد خۆی و نە ئەوانیتریش قەبوڵی ئەم جۆرە ئیشـە ناکەن، پێیانوادەبێ ئەمە نەک هەر هەڵوەشـاندنەوەی سـیسـتەمی کوردناسـینە، بەڵکو ڕووخاندنی شـوناسـێکیشـە کە بوونی کوردی لەنێو جیهاندا پێ دیاری دەکرێ، بوونێک کە خراوەتە نێو بۆتەی ئەو حەکایەتانەی جومگە بنەڕەتییەکانی ســـیســـتەمەکە پێکدێنن و کەسێتی وەرگری ناسینەوەکەی پێ داڕێژراوە، تا ئاستێک کە گێڕانەوەی ئەو حەکایەتانە بۆ کوردان و بۆ ئەوانی تریش قەبوڵکراو و ئاســـودەبەخشـــە. دەســـتپێک و کۆتایی و ڕووداوەکانیان ڕوون و ئاشـــکران، لەبەر ئەوەشـــە بەردەوام دەگێڕدرێنەوە، بەڵام نەک بۆ دروســـت کردنی هۆشـــیارییەک لەبارەی کوردەوە، بەڵکو بۆ هێشتنەوەی گوێگر لەو حاڵەتی متبوونەی لە بەرامبەر بە ناسینی کورددا هەیەتی و پارێزگاری کردن لە سیستەمی ناسینەکە. دیارە کە کورد بە جۆرێک و ئەوانیتر بە جۆرێکی تر دەیگێڕنەوە، بەڵام هەموویان ئەوەندەیان گێڕاوەتەوە کە بوونەتە ئامرازی خەواندن و بێئاگاکردن، ئەمەش وادەکات مەبەســـتی پشـــت حەکایەتەکان، جا گێڕەرەوەکەی کورد بێ یان عەرەب یان فارس یان...هتد، بێتەدی. تا ئەوکاتەش حەکایەتەکانی ناساندنی کورد وەک خۆیان بمێننەوە ئەوا سیستەمەکە وەک خۆی دەمێنێتەوە و کاریگەری دەبێ بەسەر هێشتنەوەی ڕەوتی ڕووداوەکان بە چەقبەستوویی، کە – بۆ نموونە – لە پەیوەنـدی گرێـدانی نەتەوەکـانی دەوروبەر بە کوردەوە بریتی دەبێ لە ڕووبەڕووبوونەوە؛ ڕووبەڕووبوونەوەیەکی کلاســـیک کە هەمان ئەو بیانوو و بەهانانەی لەپێشـــتە پێشـــتر هەبووە و تا ئەوکاتەی گێڕانەوەی کورد وەک خۆی بمێنێتەوە ئەگەری ســـەرهەڵدانەوەی دەمێنێ، چونکە دوورە لەو مـانـایەی لە جیهـانی مۆدێرنـدا ڕووبەڕووبوونەوەی گروپە ئیتنییەکـان هەیەتی. هەر بۆیە هەر گۆڕانکارییەک لەم گێڕانەوەیە، لە دەســـتپێکەکەی، ناوەڕۆکەکەی، ئاکامەکانی، وێنای پاڵەوانەکانی و ئەو حەماســـەتەی بەرهەمی دەهێنێ و...هتد، ڕاســـتەوخۆ گوێگرە خەوتووەکان بێدار دەکاتەوە، بێزاریان دەکات و دووچاری دەردە بێخەوییان دەکات. بۆیە تا نەتوانی حەکایەتێکی تر دابڕێژی و بە جۆرێکی تر کورد بناســـێنی، ئەســـتەم دەبێ گۆڕانەکانی نێو حەکایەتە ئۆرگیناڵەکە

قەبوڵ بکرێ. خۆ دارشتنی حەکایەت بە مەبەستی ناسین و ناساندن کارێکی ئاسان نییە، زەمەنێکی دوور و درێژ و هەڵوەشاندنەوەی خەیاڵدانێکی کەڵەکەبووی پێویستە، لەمەش گرنگتر سڕینەوەی وێناکان و وردکرنەوەی چەمک و دەستەواژەکانی پێویستە. کە ئەمە تائێستا نەکراوە، ئیدی کوردناسی لە چوارچێوەی ئاراستە باوەکانەوە خۆی هێشتۆتەوە و زنجیرەی پەیوەندی بە زەمینە کۆمەڵایەتییەکان نەپساندووە.

بە گەڕانەوەی بۆ بابەتی بنەڕەتی دەڵێین ئەو ئاراستانەی تا ئێستا لەبواری کوردناسیدا چالاک بوونە زۆرن و سەرچاوە و پاشخانی جیاوازیان هەیە، بەشێکی کەمی بەرهەمەکە نێوخۆییە و بەشە زۆرەکەی پەیوەستە بەو جوگرافیا مرۆیی – کولتوورییەی کوردی تێدا دەژی و لەنێویدا پەیوەندییە تێکچڕاو و هەمەچەشنەکان، بەتایبەت پەیوەندی نێوان سەنتەرێک کە خۆی بە پێشکەوتوو دادەنێ لەگەڵ کەنارێک کە وەک تەنێکی ناجێگیر دەرکەوتووە، پرۆسەی وێناکردن و نواندنی یەکتری فراوانکردووە. بەڵام کە لەتەواوی کولتووری بەرهەمهاتوو لەسەر کورد ورد دەبینەوە، درک بەوە دەکەین کە دەشێ تێز و بۆچوونەکان لەنێو دوو میتۆدی زۆر گشتیدا جێگەیان بکرێتەوە، یەکێکیان قسەکردن بووە لەسەر کورد لەنێو کورددا یان ئەو بازنەیەی تێیدا کوردێتی هەژموونگەرایە، کە دەخوازێ لەمیانەی بینینی ئەم دیاردە مرۆییە و ژیان لەگەڵی و تەنانەت بەهۆی ئینتیمای ناسێنەر بۆ کوردبوون و تێبینی کردنی بزاوتی لەنێو شوێنکاتەوە، بیخوێنێتەوە، ئەمەش بە هەوڵی تیۆریزەکردنی کورد ناو دەبەین. ئاراستەکەی تر ویستوویەتی - یان وای نیشانداوە - لە دەرەوەی کوردبوونەوە چاودێری ئەو دیاردە مرۆییە بکات و مەبەستییەتی حەقیقەتیان بزانێ، بۆیە واخۆی دەردەخات کورد لەلای ئەودا تەنیا بابەتێکە، وەک هەر بابەتێکی تر، جێگەی بیرلێکردنەوە و بەرهەمهێنانەوەیە.

تیۆریزەکردنی کورد

ئەگەر تیۆر بریتی بێت لە تۆرێکی ڕێکخراو و تێکچڕاوی بیروڕا، کە هەوڵی شرۆڤەکردن و ڕاڤەکردن و تەنانەت وێناکردنی حەقیقەت دەدا، ئەوا بێگومان تیۆریزەکردنی کورد خۆی لە دارشتنی تۆرێکی ئاوا دەبینێتەوە، کە هەوڵدەدا لە میانەی گرێدانی تێز و بۆچوونە جیاوازەکان لەبارەی ماهیەتی کورد بەیەکەوە، مانایەک بە حەقیقەتی ئەم گرووپە ئیتنییە لەخۆیدا بدۆزێتەوە. بە دەستەواژەیەکی تر، تیۆریزەکردن دۆزینەوەی ئەو ڕەگەزە پێکهێنەرانە دەبێ، کە بە هۆیانەوە کوردبوون وەک جیاوازی مانا دەبەخشێ و پرۆسەکە لە خوێندنەوە و بەیەکەوەگرێدانی ئەو جیاوازییە و تایبەتمەندییەکانی، وەک – بۆ نموونە – لە ئاستی زمان، بوون لەنێو مێژوودا، سروشتی خێڵەکییانە، دەرکەوتەی باوەڕییانە، تێگەیشتن لە دەسەڵاتدارێتی، ململانێی نێوخۆیی وەک ڕاڤەکاری

ڕەوتی مێژووییان، فرەچەشنی لە یەک چەشنیدا و...هتد، دەردەکەوێ. بەمەش لەبەردەم بە حەقیقەتێک خۆمان دەبینینەوە کە پێشـــتر لە زۆربەی کاتدا، بەهۆی نوێنەرایەتیکردنی ئەوانیتر بۆ کورد، یان تەنانەت ونبوونی دەرکەوتەکانی بەهۆی گواســـتنەوەیان – لەچوارچێوەی گوتارێکی هەژموونگەراوە – بۆ پانتایی بیرلێنەکراوە، ئەمەش لەڕێگەی جەختکردنەوە لەســـەر پەراوێزێتی کورد بۆ چەندان سەنتەری دەسەڵاتی و ئیتنی ترەوە، پەنهان و شاردراوە بووە.

بێگومان کە دەڵێین جیاوازی و جوێکردنەوەی کورد، مەبەســـتمان دابڕینیان نییە لەو دەوروبەرە جوگرافی – کولتووری – مرۆییەی ئەوانی تێدایە و لەگەڵ ئەوانیتردا تۆڕێک پەیوەندی تێکچڕژاویان چنیوە، ئەوەندەی مەبەســـتمان درک کردنی ئەو خەڵکەیە بە مانا دیار و نادیاری جیاوازبوونیان، کە دەشێ هێندێک لەو مانایانە ڕەگەزپەرستانە بێت و هەندێکیشیان پەیوەست بن بە خۆناسین و ئەویتر ناسـین و پەیوەندی نێوانیان. ئیدی لێرەوە – بە بۆچوونی ئێمە – تیۆریزەکردنی کورد بریتی نابێ لە دیاریکردنی ســـنوورەکانی جیاوازی و بێهاوتایی ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی بوونی کوردی، ئەوەندەی ناساندنەوەی ئەم گروپە ئیتنییە دەبێ لەنێو جیهاندا، لەگەڵ دەستنیشانکردنی کاراییان لە چوارچێوەی بەردەوامێتی مرۆڤانەدا.

بێگومان ئەمە کارێکی ســانا نییە، بەڵکو ئاڵۆز و تەنانەت لەلای هێندێک لەوانەی ڕووکەشـیانە کاریان لەســـەر کردوە ئاکامی ســامناکی لێکەوتۆتەوە، وەک بە کوردکردنی چەندان شـارسـتانیەت و ژیاری جیهانی کۆن! خۆ بەگشـــتیش، بە تێڕوانین لە ئەزموونی ئەوانیتر و بێ جیاوازی لەنێوان کولتوورە دینـامیک و کولتوورە میکـانیکییەکـانەوە، دەردەکەوێ خوێنـدنەوەی ئـاوا بەرەو ڕەگەزپەرســـتی و بەئایدۆلۆژیبوونی گوتاری بەرهەمهاتوو دەڕوا، تا ئاستی سـەنتەرگیری ڕەگەزیی یان ناوچەیی. بەڵام ئەوکاتەی مەبەسـت لە تیۆریزەکردن هەم ناسـینەوەی حەقیقەت و هەمیش پێگە دیارکردن و قەوارە بەخشـــین و بەبابەتکردنی جیاوازییەکان بێ، ئەوا بوار دەڕەخســـێ بۆ خوێندنەوەیەکی جێگیر بەڵام ڕەخنەگرانە، بەرهەمهێنی هزر بەڵام نائایدۆلۆژییانە، گوتارێکی هەمەگیر بەڵام ناهەژموونگەرا.

هەرچۆنێک بێت، تیۆریزەکردنی کورد لەپێناو ناسینی پرۆژەیەکی نوێ نییە، بەڵکو مێژووییەکی هەیە و لە ســەرهەڵدانی گوتاری نوێی ســیاســی - ڕۆشــنبیریی کوردی لە کۆتاییەکانی ســەدەی نۆزدەوە کەم تا زۆر ئیشـی لەسـەرکراوە؛ بەڵام لەخوێندنەوەی ئەو ئەزموونەی خۆناسـیندا، شـتگەلێک دەبینین کە دەریـدەخەن پرۆژەی ئـاوا ئەگەر هێڵە بنەڕەتییەکـانی دادەڕێژرا، لە زۆربەی کـاتدا لە دەرەوەی خوێندنەوەی دروسـتی کایەی کوردییەوە بووە، وەک هەوڵدان بۆ ڕەوایەتی بەخشـین بە ناسنامە یان جێکردنەوە لەنێو ناسـنامەی هەمەگیردا (ئاری بوون، هیندۆئەورووپی بوون، زەردەشـتیبوون). بەڵام

هێڵی هاوبەشی نێوان پرۆژەکان، بڕیارێکی پێشینەیە، ئەویش داکۆکیکردن – زانستی و نازانستی – لەوەی کەوا "کوردبوون" بریتییە لە "ئەویترنەبوون"، بەتایبەت ئەویترێکی هاوسێ کە سەرەدەرییەکی سیاسی و کولتووریمان لەگەڵدا هەیە و پتر ململانێ لەگەڵ پرۆژەی خۆناسینی ئەو ڕەنگرێژی دەرکەوتە و کاراییەکانی مێژووی مۆدێرنمانی کردووە، دیارە کە مەبەستمان پرۆژەی هەر یەک لە تورک و فارس و عەرەبە. زۆربەمان ئەو چرکردنەوەی ناسین لە ئەویتر نەبوون، لەنێو دەقە نووسراوەکانی سەدەی بیست لە دەسپێکییەوە بینیوە، بەتایبەت دەقەکەی محەمەد ئەمین زەکی کە بۆتە سەنگی هیستۆریۆگرافیای هاوچەرخی کوردی و تاڕادەیەکی زۆر میتۆد و ئاڕاستەکانی مێژوونووسیی دیاری کردوە، کاتێک دەڵێ: ((کە لەجێگەی تەعبیری عموومیی (عوثمانی)، لەفزی (تورک) و (تورانی)، لە تورکیادا باوی سەند، بە طەبیعەت، وەک ئەفرادی میللەتەکانی تر، منیش لەناو ئەو کۆمەڵەدا غیرەتی خۆم چاکتر حیس کرد، وە غرووری قەومی مەجبوری کردم کە لە هەموو فرصەتێکدا ئەم حیسسەی خۆم ئیظهار بکەم. بەڵام دەرحەق بە ئەصڵ و تەئریخی قەومەکەم هیچم نە ئەزانی، چونکە تا ئەو وەقتە نە لە مەکاتبدا فکرێکی وامان درابوویەو، نە لەدواییشدا ضەرورەتی تەدقیقی تەئریخی کوردمان دیبوو، وە کەلیمەی جامیعەی (عوثمانلی)، ئەعصابی قەومییەی هەمووماانی تا دەرەجەیەک خاوکردبووەوە)). بێگومان ئەم دەقەی باوکی دووەمی مێژوونووسانی کورد قسەی زۆر هەڵدەگرێ، کە دەشێ لە بۆنەی تردا بچینەوە سەری، لێرە تەنیا ئەوەندە دەڵێین کە نووسەر دەخوازێ بڵێ ئەو کاتە کوردناسیی بوونی دەبێ کە ئێمە بتوانین لەو ئەویترانە دابڕێین و لەوێوە بە گەڕان بەدوای ناسنامەی پێچەوانە بگەڕێینەوە سەریان. بێگومان ئەمە ڕێگە بۆ هەمەگیری خۆشدەکات، نەک بەمانای هەمەگیرکردنی ڕەگەزیی کوردی، بەڵکو بەمانای ڕاگەیشتنی کورد بەسەر شوێن و کاتێکی جیاوازەوە؛ شوێنێک کە خەسڵەتی ئەزەلی وەردەگرێ و دان بە گۆڕانە سروشتییەکان (بۆ نموونە گۆڕانی دیمۆگرافی ویستراو یان نەویستراو) نانێت (کوردستان)، لەگەڵ کاتێک کە شکۆمەندی و نەگۆڕی ڕەگەزەکان و ستەمکاری هەمیشەیی ئەویتر و...هتد، ڕوخسارەکانی دیاری دەکەن (مێژووی کورد).

لەڕاستیدا تائێستاش ئەم دیدگایە بەشێکی ئەو گوتارە ڕۆشنبیرییە کلاسیکییە پێکدێنێ، کە دەسەڵاتی سیاسی – بەبێ جیاوازی لەنێوان ئاڕاستەکانی و ئاست و جۆری دەسەڵاتدارێتییەکە - خۆی لەپشتدا ونکردوە و لە ڕووبەڕووبوونەوە نێوخۆییەکانی - ئەوکاتەی پێویستی بە بەیانکردنی ناسنامە بۆ هەڵگرانی هەیە - دەگەڕێتەوە سەری. ئەمە پەیوەستە بە زەمینەیەکی دەسەڵاتییانە کە دەخوازێ ڕۆڵی یەکلاکەرەوەی لە ئاڕاستەکردنی خەیاڵی کۆمەڵایەتیدا هەبێ، بۆ ئەوەی وەک هێزێکی فشار بۆ سەر ناوەندە کۆمەڵایەتییەکە و ئەوانیتری ململانێکار بەکاربهێنرێ. بۆیە ئەم تێگەیشتنە لە خۆناساندن

کەمتر ڕێگە بە بەخۆداچوونەوە و هەڵوەشاندنەوەی توێکڵە پێکهێنەرەکانی ناسین دەدات، تەنانەت ئەگەر ناچار ببێ تەنیا ڕووپۆشی دەرەوەی دەگۆڕێ یان ڕێگە بەو ئاستەی گۆڕین دەدات.

ئەمە لەکاتێکدا هەڵسەنگاندێکی سەرپێیانەی ئەو پرۆژەیە پێماندەڵێ، جەختکردنەوە لەسەر ئەویتر نەبوون هاوکار نەبووە لە ناسینەوەی کورد ئەوەندەی ئەویتری پێناساندووین (بڕوانە وێنای تورک و فارس و عەرەب لەنێو خەیاڵە کۆمەڵایەتییەکە)، کە لە زۆربەی کاتدا ناسینێکی پەرچەکردارانە و کرچ و کاڵ و تەمبەڵی عەقڵی پێوە دیارە، بەڵام بووەتە پێوەر بۆ قسەکردن لەسەر خود. بەمەش ماهیەتی کورد پەنهان بووە لەبەردەم خوێندنەوەیەکی میتۆدییانە، کە بخوازێ لەدەرەوەی ئەویتر نەبوون لە ڕەگەزەکان بدوێ و وردەکارییەکانی کەڵەکەبوونی ئەم خودە بدۆزێتەوە.

ناسینی دەرکییانەی کورد یان بە بابەتکردنیان

بێگومان هەر پرۆژەیەکی ناسین، ئەگەر بخوازێ ڕ ڕەگەزە دیار و نادیارەکانی ناسێنراو بخاتە ژێر ڕکێفی خۆی، پێویستی بەوە دەبێ لە هەنگاوی یەکەم ئەو بازنە میتۆدییەی بۆ بدۆزێتەوە کە لەنێویدا دەشێ ناسێنراو سیستەمە تۆکمەکەی خۆی شل بکاتەوە، تا هەر دوو جۆرە ڕەگەز و یەکە پێکهێنەرەکانیان مانا دروستەکانی خۆیان بەدەستەوە بدەن، ئەمەش ئەو کاتە دەبێ کە مەودایەک لەنێوان ناسێنەر و ناسێنراو هەبێ و ڕێگە بۆ بابەتگەرایی لە پرۆسەی لێتوێژینەوە خۆشدەکات، دواتریش ناسێنراو دەبێتە ئەو بابەتەی پەیوەندی بە لێکۆڵەر پەیوەستە بەو ویستی زانینەی پێناسەی لێکۆڵیاری پێداوە.

بە بابەتکردنی کورد بۆ ناسینەوەی، کردەیەکی کۆنی نوێیە؛ کۆنە چونکە لەگەڵ بوونی مێژووییاندا دەستی پێکردوە، بەڵام لە زۆربەی بار و کاتدا پرۆسەیەکی ناتەواو و پەیوەست بووە بە پاشخانی کولتووری و ئاستی تێگەیشتن و پێگەیشتنی بەرهەمهێنەرانی ناسینەکە، بۆیە دەبینین دابڕاو و پچڕپچڕە، هێندێک جار تەواو ونە، هێندێک جاریش – بەتایبەت لە ساتی بەریەککەوتن لەگەڵ پانتایی کوردی – دەردەکەوێتەوە و گوزارشت لە هەڵوێستە ئاشکرا و پەنهانەکان دەکات.

بەڵام لەسەردەمی نوێ، بە حوکمی ئامادەیی کارایانەی کورد – نێگەتیڤ یان پۆزەتیڤ - و دروستبوونی بابەتێک لەنێو گوتاری سیاسی نوێ و هاوچەرخ بەناوی "دۆزی کورد"، لەو پانتاییە جوگرافییەی ئەوانی تێدایە، هەروەها بە حوکمی جێکردنەوەی لەنێو تێگەیشتنی ڕۆژئاوای مۆدێرن بۆ ڕۆژهەڵاتی کلاسیک، دووریی فرە چەشنی بۆ پەیدا بووە و قسەکردن لەسەر کورد جۆرێک لە بەردوامیی پێوە دیارە، بێ ئەوەی ئەمە بەمانای گەیشتن بە ئاستێکی بەرزی بابەتگەرایی بێت، کە بە

هۆیەوە کوردناسی مۆدێرن توانیبێتی لە بڕیارە پێشینەکان و پاشخانە کولتوورییە کۆن و نوێییەکان داببڕێ و میتۆدە هاوچەرخەکانی بواری زانستە مرۆڤایەتییەکان تەواو تاقەتیان بەسەر پرۆسەی بە بابەتکردنەکەدا شکابێ.

ڕەنگبێ بەشێکی ئەو کەمایەتییە بگەڕێتەوە بۆ مانەوەی کورد لە دەرەوەی دەقی نووسراو، چ دەقی خۆماڵی بێ یان هی ئەوانیتر. بە بابەتکردنیش، تا ئەو کاتەی پەیوەستە بەو میتۆدە فیلۆلۆژییەی تا ئێستا لە ڕۆژئاوا هەژموونی بەسەر خوێندنەوەی پانتایی ڕۆژهەلاتیدا کردوە، سەرەدەری لەگەڵ دەقە نووسراوەکاندا دەکات و تەنیا لەنێو دەقدا حەقیقەتەکان دەناسێتەوە. کە کوردیش کەمترین دەقی نووسراوی هەبێ، ئەوا دەرکەوتنی لەنێو گوتاری ڕۆژهەلاتناسیدا – بە بەراورد لەگەڵ دەوروبەرەکەی – سنووردار دەبێ، ئەوەی کە هەیە پتر سەرنج و بینینی گەڕیدەییانەیە، ئەمەش وادەکات ئەو کایە زانستییەی زاڵ دەبێ، ئەتنۆگرافیا و ئەنترۆپۆلۆژیا بێ، بە هەموو ئەو قەیرانە بونیادییانەی وەک زاستی سەربەخۆ لەخۆیان گرتووە.

ئەو کولتوورە زارەکییە دەوڵەمەندەی کە کورد هەیەتی و بەشێکی بنەڕەتی ناسنامەکەیانی تێدا جێگیر بووە و لەلای بەرهەمهێنەرانیدا پارێزراوە و یادەوەریانی پێکهێناوە و لە هەندێ شوێنیشدا بووەتە دەقی ئایینی و پیرۆزکراون، زۆرکەم لە ناسینەوەی بابەتییانەی کورد سوودی لێ بینراوە. تەنانەت لەنێو گوتاری ڕۆشنبیریی کوردیدا بە بێبایەخ زانراوە و مەدای ئیشکردنی ئەم گوتارە کەمترین جێگەی بۆ کراوەتەوە. چونکە کاتێک ئەم گوتارە بانگەشەی بە بابەتکردنی کورد دەکات، کارەکەی پتر تێبینیکردنی سەرپێیی دیاردە ئێستاییەکانە و ناگەڕێتەوە سەر یادەوەرییە زارەکییەکە، تەنانەت هەندێکجار ناگەڕێتەوە سەر کولتوورە نووسراوەکەش. بۆیە خەسڵەتی سەرەکی ئەم گوتارە حەماسەتێکی زاتییانە دەبێ و بریتی دەبێ لە هەوڵی خۆناسین (خودگەرایی)، بەڵام بە بیانووی کوردناسییەوە (بابەتگەرایی). تا ئەوکاتەش حەماسەتێکی ئاوا لە پشت خوێندنەوە بێت، کەمتر هزر وەک سیستەمێکی پەتی گوتاری بەرهەمهێنراو لەخۆ دەگرێ. هەر بۆیە دەبینین تێز و هەڵوێستەکانی ئەم دەستەبژێرە لە ناسین هەنووکەییە و ڕەنگە بەیانی – لەلایەن خۆیانەوە – بە ئاگایی و بێئاگایی بونیادەکەی هەڵبوەشێننەوە، نەک بۆ دووبارە دارشتنەوەی بەڵکوو بەهۆی لاوازی کەرەستەکانی بونیادەکەیان، بۆیە دەبینین ئەم گوتارە بە ئاسانی دەبێتە گوتاری سیاسی، میدیا، جەماوەر، بەڵام گوتاری ئەکادیمی پێ دروست ناکرێ. بەمەش کوردناسین لەو ناوەندەدا کەڵەکەبوونێکی نابێ و ئەگەر گوتارێکی نوێ سەرهەڵبدات دەبێ لە خاڵی سفرەوە دەست بە ناسینەوە بکات، ئەگەرنا دەبێ لەنێو هەمان بازنەی حەماسەتییانە بخولێتەوە و هەمان چەمک و دەستەواژەش بەرهەمبهێنێتەوە و چاوەڕێی ئەوەی لێناکرێ ڕوانگەیەکی نوێ بخاتە سەر کوردناسییەوە.

بێگومان ئەو شـــوێنەی لەنێوخۆدا چاوەڕێی ئەوەی لێ دەکرێ لەچوارچێوەی گوتارێکی ئەکادیمی ســـەرەدەری لەگەڵ کوردناســـیدا بکات؛ ســـیســـتەماتیکانە لە کورد بکۆڵێتەوە و میتۆدێکی ڕوون بیرکردنەوەی و تێڕامانەکانی ئاڕاســـتە بکات، ئەوەیە کە پێی دەگوترێ دەزگای ئەکادیمی کوردی (زانکۆ، پەیمانگا، ئەکادیمیا، سەنتەری توێژینەوەی زانستی و...هتد)

ئەو کاتەی خوێندنی ئەکادیمی لە زەمینەی کوردیدا ســـەرهەڵدەدا و بە پشـــتبەســـتن بەو کولتووره ئەکادیمییە ڕۆژئاواییەی لە پانتایی ڕۆژهەلاتیدا – بە تێگەیشـــتنێکی جیاواز – دادەڕێژرێتەوە، دەست بە کاری توێژینەوەیی دەکات، بەتایبەت لە بواری زانســـتە مرۆڤایەتییەکاندا، پشـــت بەو پاشـــخانە میتۆدییە دەبەســـتێ، کە لەو قۆناغی گواســـتنەوەیەدا باو بوو. دیارە مەبەســـتمان هەمان ئەو میتۆدی فیلۆلۆژییەیە کە پێشـــتر ئاماژەمان بۆ کرد و کۆڵەگەی بنەڕەتی کارکردنە لەســـەر دەق و توێژینەوەی چۆنییەتی پێکهاتن و شێوەگیربوونیەتی.

لە کایەی ئەکادیمی ئێمەدا، لە زوویەکەوە ئەم میتۆدە – بە کۆمەڵێک کەم و کوڕییەوە – پەیڕەوی لێ کراوە، بەڵام لە قۆناغی سەرهەڵدانیدا و تا درەنگانێک پتر کاری تاکەکەسییانە و پەیوەست بوو بە کۆمەڵێک توێژەرەوە، کە ئەگەرچی زۆربەیان دەرچووی قوتابخانەی ســـۆڤییەتی بوون و پاشـــخانی ئایدۆلۆژی ئەم قوتابخانەیە و تاڕادەیەک حەمەســـاتێکی نەتەوەگەرا، لەچوارچێوەی باوەڕبوون بە دروشـــمی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلانی ژێردەســـتە، زۆربەیانی بەیەکەوە کۆدەکردەوە، بەڵام دەزگایەکی ســـەربەخۆی ئەکادیمی کۆی نەدەکردنەوە و پاشـــخانەکە بەشـــی هەرە زۆری – ئەگەر نەڵێین تەواوی – حەقیقەتی کوردی لە زۆربەیان پەنهان کردبوو، بە جۆرێک کە باســـیان لە کوردێک دەکرد، تەنیا لەنێو ئەو پاشـــخانەدا دەناســـرێتەوە و مانای هەبوو. هەر بۆیە ئەو کاتەی ئەم پاشـــخانە ئایدۆلۆژییە خۆی لاواز بوو یان بۆ هێندێک لەو کەســـانە ڕەونەقی جارانی نەما، ئەو حەقیقەتەی بە کورد درا بوو، لای چەند کەســـێکیان نەبێ کە تا ئێســـتا کوردناســـی خەمی زانســـتییانە، ماناکانی پێشووی نەما.

هەرچۆنێک بێت، قوتابخانەی سۆڤییەتی بۆ کوردناسی خوێندنەوەی زۆر لەمە قووڵتری پێویستە، کە لێرە دەرەقەتی نایەین. ئەوەندە دەڵێین، کە کاتێک ســـیســـتەمی ئەکادیمی کوردی، لە نەوەدەکان، لەم بەشـــەی کوردســـتان بروەدەســـەنێ، ئەم کەســـانە زوو لەنێویدا جێگەیان دەبێتەوە و دەبنە بەردێکی بنەڕەتی کایەی کوردناســـی ئەکادیمیی کوردی و تاڕادەیەکی زۆر دەســـتنیشـــانی هزر و میتۆدی ئەم کایەیان کردووە. بەڵام لەنێو ئەو دەزگا تازە دامەزراوانە، هەر لەبواری کارکردن لەســـەر کورد، پاشـخانە گشـتییەکە زیاتر پشـت ئەسـتور دەبێ بە گوتارێکی سـیاسـی کە دەخوازێ ببێتە گوتارێکی هەژموونگەرا و حەماسـەتێکی نەتەوەگەرا – بەدەر لە ڕاسـتی و ناڕاسـتی تێگەیشـتن لە نەتەوە – بۆ

دۆزینەوەی کورد لەنێو زەمەن و دەرکەوتەیان لە چوارچێوەی کایە هەمەچەشنەکانی بوارە مرۆڤایەتییەکان (زمان، ئەدەب، مێژوو، جوگرافیا، یاسا، سۆسیۆلۆژیا، ئەنثرۆپۆلۆژیا، سایکۆلۆژیاو...هتد). بەهەمان حەماسەت توێژەرانی سەر بەو دەزگایانە هانایان بردە بەر میتۆدە باوەکە (فیلۆلۆژی)، تا لە ڕووی تەکنیکییەوە هەوڵە کوردناسییەکانیان فۆرمی ئەکادیمی وەربگرێ، لەڕووی ناوەڕۆکیشەوە بتوانن جێگیرییەک لەنێو پرۆسەی دامەزراندنەوەی شوناسی کوردی، بەپێی تێگەیشتنی پابەند بە گوتار و حەماسەتەکە، بدۆزنەوە. دیارە مەبەستمان لەمەش دۆزینەوەی قەوارەی کوردە لە دووتوێی شرۆڤەکردنی دەقەکانی پەیوەست بەو کایە زانستیانەی ناومان هێنان. بەڵام شرۆڤەکردنی دەقەکانی بەردەست هەر تەنیا بۆ دۆزینەوەی "تاکە مانای ڕاستەقینە"ی پشت دێڕەکانیان نییە، وەک لە میتۆدی فیلۆلۆژیدا باوە و کرۆکی میتۆدەکە پێکدێنێ، بەڵکو مەبەستێکی تریشیان هەیە، ئەویش خۆماڵی کردنی دەقەکانە؛ تا ببوونە مێژووییەکەی ناسێنراو بچەسپێ و لە ناوکۆی گشتیدا ڕەوایەتی هەبێ. بێگومان ئاکامی ئەمەش هەر پابەندبوونە بە میتۆدەکە، بەوەی جەخت لەسەر سەروەری و بێهاوتایی کولتوور و گرۆیە مرۆییەکان دەکاتەوە، بە پشت بەستن بە دەرکەوتنیان لەنێو دەقدا.

پێکهاتەی دەزگای ئەکادیمی وەک بەربەستێکی کاری کوردناسی

بۆ تێگەیشتن لە بەرهەمی کوردناسی دەزگای ئەکادیمی، هەر ئەوەندە بەس نییە ستراتیژیەتی میتۆد لە داڕشتنی ناسینەکە بخوێنینەوە، بەڵکو ئەوەی هاوکارێکی زۆر باشمان دەبێ، تەکنیکی دروستکردنی توێژەری کوردناسە لەلایەن ئەوانەوە، چونکە – وەک کەمێکی تر دەبینین – هەمان ئەو تەکنیکانەن کە بۆ کوردناسییەکە دەزگاکە پەیڕەویان لێ دەکات، تەنانەت بۆ دەرەوەی خۆشی گوزارشتی خەسڵەتەکانی ناسینەکەی پێ دەکات.

دەزگای ئەکادیمی، هەر لە دەستپێکەوە، توێژەر دەخاتە ژێر باری سیستەمی پەیوەندییەکانی خۆیەوە (توێژەر و دەزگا، توێژەر و وانەبێژی پسپۆڕ، توێژەر و سەرپەرشتیار، توێژەر و بنەما دۆگماکانی ڕێبازی لێکۆڵینەوەی پەیڕەوکراو)، کە ئەو پەیوەندییانەش، لە سادەترین هەڵسەنگاندندا دەردەکەوێ، ڕێگە بە سەرهەڵدانی "تاککەرایی ئەکادیمی" نادات، ئەگەر وا ئەو فۆرمەی تاکگەرایی بناسێنین کە مەبەست لە دروستکردنی توێژەری ئەکادیمیی داهێنانی زانستی و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەیە، کە وادەکات ئەم توێژەرە کەسێتیی زانستیی سەربەخۆی هەبێ و چاوەڕێی ئەوەی لێ بکرێ جیاواز لە هاوپسپۆڕییەکانی لە بابەتی پسپۆڕییەکەی بدوێ و تیم و پرسیارەکانی دابڕێژێ. کەچی ئەوەی لەو دەزگایانەدا تێبینی دەکرێ جەختکردنەوەیە لەسەر "هاوشێوەبوونی ئەکادیمی" توێژەران لە بوارە

پسپۆڕییە هاوشێوەکاندا، بە تایبەتیش کە میتۆدی پەیڕەوکراو ئەم تێزە پشت ئەستور دەکات، تا وای لێ دێت بەهای زانستی توێژینەوەکان لەو هاوشێوەییەدا بێ، چونکە پێوەرەکانی هەڵسەنگاندنی ئەو کارانە نەگۆڕن و عەقڵیەتی ئەکادیمیی دەزگا کۆنترۆڵی کردوون. هەر ئەمەیە وادەکات، ئەو ئاکام و دەرئەنجامانەی توێژینەوەکانی بواری کوردناسی لە کایە هەمەچەشنەکاندا پێی دەگەن، زۆر لەیەکتر بچن و بە دەگمەن نەبێ هەست بە جیاوازی کەسێتی توێژەرەکانیان نەکرێ.

بێگومان ئەم لێکچوونە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو باوەڕەی سیستەمە ئەکادیمییەکە، کە بیرکردنەوەی داهێنەرانە پرسی سەرەکی پەیوەندییەکانی توێژەر بە دەوروبەرەکەی نییە، بەڵکو پابەندبوون و پاراستنی چوارچێوەی پەیوەندییەکان پرسە بنەڕەتییە، ئیدی بیرکردنەوە دەبێ گەواهیدەری ئەو پابەندییە بێت.

هەرچۆنێک بێت، بەرهەمی توێژەرەکان – لە ئاکامدا – جۆرێک لە کەڵەکەبوونی پێوە دیارە، بەڵام – تا ئەو ڕادەیەی میتۆدی پەیڕەوکراو ڕێگە دەدا – بریتییە لە کەڵەکەبوونی زانیاری لەبارەی کوردەوە نەک ناسینیان. کۆکردنەوەی زانیاریش بە مانای گێڕانەوەی میتۆدییانەی هەواڵی کوردانە (هەواڵی جوگرافی، مێژوویی، سۆسیۆلۆژی، ئەدەبی و...هتد)، چونکە ئەم جۆرە پەسەندکراوەی توێژینەوە پتر بریتییە لە پۆلێنکردن و فۆرمبەندکردنی زانیارییەکان، بۆ ئەوەی بخرێنە سەر ناوکۆیەکی ئەوتۆ، کە تەواوکەری هەمان ئەو پرۆسەی حەکایەتکردنەی کوردە کە پێشتر باسمان کرد. هەر لەبەر ئەوەیە زۆرجار لە پشت ئەو زانیارییە پۆلێنکراوەنەدا کرۆکی بابەت پەنهانە و قەوارەی سەربەخۆ وەرناگرێ و پرۆسەی ناسینی دیاردەی لێکۆڵراوە لە دەرەوەی توانای عەقڵی و میتۆدییەکانی توێژەر دەبێ، با بە باشیش پابەندی "ڕێساکانی ڕێبازی لێکۆڵینەوەی زانستی" بووبێ. خۆ کارکردن لەسەر ئەو ناسینە بە ئەرکی ئەو نەزانراوە و دەزگای پەیوەندیدار داوای لێ ناکات بچێتە ئەم ئاستەوە. هەر بۆیە توێژەری هەرە باش و زانستی ئەوەیانە کە پڕ لە زانیارییە، نەک توێژەری ڕەخنەگر و پەیڕەوکاری میتۆدی سەربەخۆ، کە ڕوانگەی فەلسەفی خۆی هەیە و ڕێگە بەخۆی دەدات بابەتی لێکۆڵراوە (کورد) بناسێ و تیۆریزەی بکات. ئەم کەسانەی دوایی زوو – لە لایەن دەزگاکەوە – هەوڵی کۆنترۆڵکردنیان دەدرێ؛ یان بە لەڕێ لادەر و دەرچوو لە "عورفی ئەکادیمی" تۆمەتبار دەکرێن، یانیش لەنێو ئەو تۆڕە ڕۆتینەی دەزگاکە پێیەوە پەیوەستە، وندەبن. ئیدی توێژەری تەندروست، ئەوەیانە کە بە پابەندییەکەی خۆیەوە پلەکانی توێژەری دەبڕێ تا دەبێتە پسپۆڕی ئەکادیمی کایە زانستییەکە، ئەمەش بەو کۆمەڵە توێژینەوەیە دەبێ کە زۆرترین زانیاری نوێ لەبارەی کورد لەخۆ دەگرن.

لێرەدا – بەر لەوەی قسەمان لەسەر کوردناسی ئەکادیمی تەواو بکەین – دەبێ ئاماژە بەوە بدەین ئێمە قسە لەسەر ئەو توێژەرانە دەکەین، کە لەنێو دەزگا ئەکادیمییەکان ویستی زانین پاڵنەری

کارکردنیانە و بەو ڕووتەختە کەمەی بۆ بیرکردنەوە ڕەخساوە، خەریکی توێژینەوەن و دەخوازن کەسێتی ئەکادیمیان – بەدەر لە ڕازیبوون یان ڕازینەبوونی ئێمە بەو کەسێتییەیان - سەنگی هەوڵەکانیان بێت، نەک ئەوانەی لە ڕەحمی دەزگاکانەوە بە شێواوی لەدایک بووینە و بوونەتە بارێکی زۆر قورسی سەرشانی ئەکادیمیایی کوردی و کارە توێژینەوەکانیان! دوور و نزیک پەیوەندیان بە کوردناسییەوە نییە، ئەوەندەی بەکاربەری کەمە زانیارییەکی سەرپێیی و کرچ و کاڵن و لەگەڵ سادەترین بنەمای میتۆدی زانستی پسپۆڕییەکەیان ئاشنا نین، ئەگەرچی هەندێ جار "تەئلیفەکانیان" – بە حوکمی پێگەی وەهمیانە و سەرمایەیەکی ڕەمزی ساختە لە ناوەندی ئەکادیمی و سیاسیدا – وەک بەرهەمی گەورە و ناوازە بانگەشەیان بۆ دەکرێ و " دەخرێنە بەر باس و لێکۆڵینەوە!" و "بەرز دەنرخێنرێن!"، بەڵام دوای بەکارهێنانی وەک ئەو سەرمایەیە بۆ بەرژەوەندییەکی دیاریکراو، ئەو "شاکار"انە زوو وندەبن و ئەوەی دەمێنێتەوە هەڵویستی ڕۆژانەی ئەم کەسانەیە نەک تیژ و بیروبۆچوونەکانیان. ئیدی بە مانەوەی ئەم بارە قورسە، چارەنووسی زانستی زۆرێک لەو دەزگایانە لە ناوەندی ئەکادیمی ناوچەیی و جیهانیدا بە نادیاری دەمێنێتەوە و کولتووری کوردناسیش کەمدەکات و زیاد نابێ.

دێینەوە سەر پابەندی توێژەری ئەکادیمی بە دەق و ئەرکی کۆکردنەوە و پۆلێنکردنی زانیارییەکان و دەڵێین کە ئەو میتۆدە جۆرێک لە غروری نائەکادیمی بۆ برێک لە توێژەرانی ڕیزی پێشەوە لە بواری کوردناسی، دروستکردووە و وای لێ کردوون شانازی زانستییان لەوەدا چڕ ببێتەوە زانیاری تازەیان دەستکەوتووە، یان کتێبێکی دانسقەیان هەیە، یاخود بەڵگەنامەیەکی ناوازەیان بۆ هاتووە، یانیش دەستنووسێکی نەبینراویان بینیوە!، کە ئەمەش دەبێتە دەرکەوتەی سەرەکی کەسێتییە ئەکادیمییەکەی، ئیدی ئەو دەستنووس و بەڵگەنامە و کتێب و زانیارییانە دەبنە سەرمایەی زانستی – ڕەمزی ئەو لە ناوەندەکەدا (تەنانەت زۆرجار دەبینین بە توێژەر و پسپۆڕانی تری بوارەکەی نادەن، ڕەنگە پێیان وابێ بەمە ڕازی پسپۆڕێتیان ئاشکرا دەبێ!)، کە بوونی خۆی لەنێویاندا دەبینێتەوە، پتر لەوەی چەندە توانیویەتی ڕەهەندە هەمەچەشنەکانی دەقەکان شرۆڤە بکات. بێگومان ئەم قۆرخکردنەی دەقیش جەختکردنەوەی توێژەر و لە پشت ئەویشەوە دەزگا ئەکادیمییەکەیەتی بۆ قۆرخکردنی حەقیقەت و ئەو پانتاییەی دەیخولقێنێ بۆ دەرخستن یا شاردنەوەی ئەم حەقیقەتە.

لە حاڵەتی ئاوادا، جۆرێک لە پیرۆزی بە بەر دەق و زانیارییەکان دادەبڕێ و هەموو کەس بە شایستەی ئەوە نازانرێ قسە لەسەر بابەتەکانی نێویاندا (دەرکەوتەکانی کوردبوون) بکات. ئیدی "باوەڕ"ێکی نائاسایی، ئایکۆنێک بۆ کوردان لە خەیاڵدانی ئەکادیمییدا دادەتاشێ، کە ڕەنگە پتر وێنای کورد بێ نەک حەقیقەتەکەی بەپێی ئەو ستراتیژیەتەی لە گوزارشت کردن لەوێدا حەقیقەت پەیڕەو

دەکرێ. ئەمەش ئایکۆنێکی پیرۆزە و کاتێک دەچێتە ئاستە میللییە بەسیاسییکراوەکەی ناسین، دەپەرسترێ و (بەمانای قەدەغەبوونی پرسیارکردن لە ماهیەت و چۆنییەتی خۆنواندنی) کەمترین گفتوگۆی نائاسایی بۆ ناسینێکی تری کورد حەماسەتە میللییەکە دەوروژێنێ، چونکە دەقەکان دەبنە گەواهیدەر و ڕەوایی بەو سیستەمە دەبەخشنەوە کە کوردی تێدا داناسێنرێ و، ناسینی جیاوازیش دەشێ وەک تێکشکاندنی پیرۆزی و "کوفر" چاوی لێ بکرێ.

لەلایەکی ترەوە، کێشەی ئەو میتۆدە، بۆ توێژەرانی نێو دەزگا ئەکادیمییەکانی ئێرە، لەوەدایە کە کەمی دەق – تەنانەت نەبوونیان لە هەندێ بواردا – ڕێگە بە بینینی هەمەگیرانەی ئەوەی لە میتۆدەکەدا پێیدەگوترێ "بەردەوامیتی پێشکەوتنگەرا" نادا، کە ئێستای قەوارەی کوردی – دیسان دەڵێین بە پێی بەرجەستەبوونی لە چوارچێوەی سیستەمی پێکهێنەری کایە زانستییە جیاوازەکان – لەنێو دوێنێیدا دەدۆزێتەوە. بەڵام ئەگەر توێژەر دێ و دەخوازێ بەهۆی پابەندبوونی بە میتۆدەکە ئەم کارە بکات(یان دەیکات!)، دەبینێ ئەم دوێنێیە جومگە هەرە بنەڕەتییەکانی نادیارە و کەمترین دەرکەوتەی دەقانەی هەیە، نەک هەر نائومێد دەبێ بەڵکو لە گێژاوی میتۆدەکەدا خۆی وندەکات و لە بری ئەوەی کوردناسێکی لێ چێ بێت، بێئەوەی درکی پێ بکات جۆرە وەهمێکی تر دەخاتە سەر وەهمەکانی ناسینەکە.

لەبەر ئەوەی حەماسەت و ڕوانگەیەکی سیاسییانە هاندەری کارکردنی توێژەری بواری کوردناسییە، بۆیە ئەگەر دەقی خۆماڵی لەبەردەستدا نییە، لە دەقەکانی ئەوانیتردا بەدوای وەسفێکی قەبوڵکراویاندا دادەگەڕێ، بە هەموو ئەو بڕیارە پێشینە و پاشخانە کولتووری و زەمینە سیاسی و کۆمەڵایەتی و هزرییەی کۆنترۆڵی وێنای ئەم "ئەویتر"ەی بۆ کورد کردووە. لێرەدا کەمجار توێژەر شرۆڤەی ئەم پاشخانە دەکات، ئەوەندەی خەریکی هەڵاوێردکرنی زانیارییەکان دەبێ، تا ئەوەیان هەڵبژێرێ، کە وێنەی جوانی کورد دەنەخشێنێ و گەرەنتی بەردەوامی پێشکەوتنگەرایان دەکات، لەکاتێکدا پرۆسەیەکی ئاوا ڕێگە بە تێگەیشتن لە زەینی ئەویتر و تواناکانی خەیاڵکردنی کورد لە کولتوورەکانی تر نادات، هەروەها توێژەر دەخاتە حاڵەتی پەرچەکردارانە و ناجێگیری بیرکردنەوە بە حوکمی ڕێکنەهاتنەوە – بەڵکو دژ بوونی ڕەها – ی ئەو وێنایەی ئەو بۆ کوردی هەیە لەگەڵ باسی ئەوانیتر بۆیان.

لەلایەکی تر هەندێ لە توێژەران، لەبەر پسپۆڕییەکەیان یان کارنەکردنی ئەوانیتر لەسەر کورد لەو بوارەدا، دێن خۆیان دەق دروست دەکەن، ئەمەش لەڕێگەی هانابردنە بەر تەکنیکی تایبەتمەندکردنی گشتگیرەوە؛ بۆ نموونە تایبەتمەندکردنی تیۆرە ئەدەبی، زمانەوانی، سۆسیۆلۆژی، سایکۆلۆژییەکان،

بۆ ئەوەی ڕێک لەگەڵ قەوارە کوردییەکەدا بگونجێ، یان لایەنی کەم ماقوڵیەت و ڕەوایەتی ببەخشێتە خوێندنەوەی ئەم قەوارەیە.

بێگومان ڕەخنەگرتن لە میتۆدی فیلۆلۆژی بەمانای بێبەهاکردنی نییە، وەک هزرڤان محەمەد ئەرگون ڕایدەگەیەنێ، بەڵکو دەبێ بزانین کە ئەمە میتۆدێکی پێویستە بۆ دۆزینەوە و بینینی چینە کەڵەکەبووەکانی سەر ئەوەی ناومان نا قەوارەی کوردی، چونکە تا ئەوکاتەی بوونی کورد لە زۆر ڕەهەندییەوە لەنێو زەمەندا نادیارە، ئەوا میتۆدەکە – ئەگەر دروست و لەچوارچێوەی ترادیسیۆنێکی تۆکمەی ئەکادیمییەوە بەکاربهێنرێ – هاوکارێکی باشمان دەبێ لە بینینی هێندێک لە یەکە پێکهێنەر و بنەڕەتییەکانی ئەم بوونە؛ ڕەهەندی ئەوتۆمان بۆ کەشف دەکات کە لە بەرهەمەکانی قۆناغەکانی پێشووتری کوردناسیدا نەبینراو بوون و کاریگەریشیان بەسەر داڕشتنی ئەو گوتارەوە نەبووە کە لە ئاکامی ناسینەکەدا بەرهەمدەهێنرا و کاری پێ دەکرا. ئەمە سەرباری ئەوەی – وەک بینیمان – میتۆدەکە جێنشینکردنی کوردی لەنێو دەقەکانی ئەوانیترەوە بۆ خستینەڕوو و ئەگەر توێژەر کەمێک پابەند دەبێ بەو فەزا ڕەخنەییەی میتۆدەکە دەیڕەخسێنێ (ڕەخنەی دەرەکی و ناوەکی دەق)، ئەوا دەشێ وردەکارییەکانی ئەم جێنشینکردنە ببینێ و چاودێری کاریگەرییەکانی بڕیارە پێشینەکان و چۆنییەتی کارکردنی سیستەماتیکانەی پاشخانە کولتوورییەکان لە وێناکردن و هێشتنەوە یان نەهێشتنەوەی ڕەگەزەکانی شوناس لەنێو یادەوەری دەستەجەمعی و نووسراودا بکات.

لەبەردەم ئەگەری دامەزراندنی دەزگای ئەکادیمیی نوێ بۆ کاری کوردناسی

لە ئێستادا هەڵوەشاندنەوەی ئەو سیستەمەی ئەکادیمی کوردی بەقەد هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی کوردناسی ئەستەمە، بەهەمان شێوە داڕشتنەوەیشی زەحمەتە؛ ئەزموونی چەند ساڵەی ڕابردوو دەریخست ئەو سیستەمەیە ئەوەند تۆکمەیە و لەنێوخۆیدا دەژی و مانایەکی بۆخۆی داڕشتووە، کە هەر پرۆژە و تەنانەت بیروبۆچوونێکی دەرکی – ئەگەر لە سەرووی خۆشیەوە – بەسەریدا بسەپێنرێ، زوو ماڵی دەکات و لەگەڵ ئەو پێکهاتەیەی خۆیدا دەیگونجێنێ، بەڵام دوای ئەوەی لە ناوەڕۆکەکەی بەتاڵی دەکاتەوە و دەیکاتە فۆرمێکی بێ ناوەڕۆک و وا ئاراستەی دەکات کە خۆی دەیخوازێ، تاڕادەیەک کە نەک هەر بۆ ئەندامانی نێو سیستەمەکە، بەڵکو بۆ چاودێری دەرەکیش وەک پرۆژە و بیروبۆچوونی بێ بەها دەبینرێن و پیادەکردنی بە زیاد دەزانرێ.

ئەگەر ئەم لەخۆگرتنە و دواتر نامۆکردنە لە ئاستی تەکنیکی و لەچوارچێوەی پێناسی دەزگاکە (وەک شوێنی بەرهەمهێنی زانست) ئاوایە، ئەوا لە ئاستی کرداری ئەو بەرهەمهێنانە و کارێکی توێژینەوەیی

پەتی وەک کوردناسـیدا، زۆر زەقتر دەردەکەوێ و قەبوڵکردنی گۆڕین – هەم لە میتۆدی بیرکردنەوە و هەمیش لە شـێوازی ئیشـکردن – ئەسـتەمتر و لەبەردەم هەوڵی نوێدا بەرنگاربوونەوەی زیاتر و بڕێکجـار تونـدوتیژ دەنوێنێ (وەک ئەوەی ئەم تەرزە توێژەرە مەبەسـتێکیـان هەیە و دەیـانەوێ لەبەرژەوەندی نەتەوەیی بدەن!).

بەڵام خۆ لە دوا ویستگەدا، هەردەبێ پێداچوونەوە بە کاری کوردناسی بکرێ و وەک کایەیەک لەنێو دەزگای ئەکادیمیدا بخرێتە چوارچێوەی سـیسـتەمێکی زانسـتی، کە تیایدا ڕێگە بە گۆڕینی میتۆدە باوەکە و ئەزموونکردنی میتۆدی نوێ و گونجاو خۆشبکرێ. ئەگەر بمانەوێ دەست بە شتێکی ئاوا بکەین دەبێ بیر لە جێگرەوەیەکی دەزگاکانی ئێستا بکەینەوە؛ ئەرگومێنت لەبارەی سەنتەری ئەوتۆی لێکۆڵینەوەی کوردناسـییانە بخەینەڕوو، تا بزانێ چۆن و بە چ پێوەرێک لەم بوارەدا کار دەکات. بە بۆچوونی ئێمە پرۆژەی ئاوا ئەوکاتە ئاکامی دەبێ کە دابڕانێکی تەکنیکی و مەعریفی و تەنانەت وجودی لەگەڵ سـیستەمی پێشـوودا هەبێ و بە تێگەیشـتنی جیاواز و تەکنیکی جیاوازەوە بونیاد و پاشخانە هزرییەکەی دابڕێژرێ. بەڵام لەو کاتەشدا پابەندبوون بە بنەما کلاسیکییەکانی دروستکردنی کەسـێتی توێژەر و کوردناس (وەک ئێسـتا باوە)، تەنانەت کەسـێتی ئەوانەیش کە لە دەرەوەی دەزگاکانن، بەڵام زادەی فەزای باوی ڕۆشـنبیریی کوردین، بەو هەموو ناجێگیرییە میتۆدییەی ئەو فەزایە لەخۆی گرتووە بێ جیاوازی نێوان ڕەوتە باو و ناباوەکانی، ئەوا بەرهەمی دەزگای تازە دامەزراو و تەنانەت پرۆژە تاکەکەسـییەکانیش هەمان ئاکامیان دەبێ کە دەزگا و پرۆژەکانی تر هەیانبووە.

بۆیە بەر لەهەموو پرۆژەیەک و بەرنامەیەکی ڕەونەقدار کە تێیدا بانگەشـەی گۆڕینی میتۆد و تێز و بۆچوون لەبارەی ناسینی کورد بکەی، تا کارەکە نامۆ نەیەتە بەرچاو و وەک تەنێکی بێزراوی پانتاییە گشتییەکە سەرەدەری لەگەڵدا نەکرێ، پێویستت بە دارشتنەوەی کەسێتی ئەکادیمی و ماناکانی دەبێ. ئەگەرنا وەک فۆرمە کۆنەکانی ئەم کەسـێتییە زوو بە پشـت بەسـتن بە مەعریفەی بەرهەمهێنراو دەسـەڵاتێکی ئەوتۆ پەیدا دەکەن، ڕێگە بەخۆیان بدەن جارێکی تر کوردناسـی لەقالبێکی تر بدەن و چەقبەسـتووی بکەن و خۆیان وەک تاکە لایەنی ڕێگەپێدراوی ناسـینەکە بنوێنن، وەک دەبینین پتر هەندێک لە دەسـتەبژێری ڕۆشـنبیری، بە حوکمی ئاگادارییەکی زانیاریگەرایانەیان بە میتۆدە هاوچەرخەکان بەردەوام جەختی لەسـەر دەکەنەوە و ئەوانیش سـەرمایە ڕەمزییەکەیانیان لەسـەر بونیادناوە. بەڵکو ئەو کەسـێتییە نوێیە دەبێ بتوانێ کوردبوونی خۆی و ئەو بڕیارە پێشـینانەی ئەو فۆمەی بوون بەسـەریدا دەسـەپێنێ، لە دەرەوەی کورد لە خۆیدا و وەک دیاردەیەک ببینێ و ببێتە بابەتێک بۆ بیرکردنەوەیەکی پەتی و پرۆژەی توێژینەوەکانی، لەسـەرووی هەموو گوتارێکی دەزگایی

– سیاسییەوە. واتا تاکە پێوەری توێژەر بوون ویستی بەرهەمهێنانی مەعریفە بێت، ئەگەر کوردیش دەشێ مەعریفەی لەسەر بەرهەمبهێنرێ، ئەوا لەلای ئەودا شیاوی بەبابەتکردن و تەنانەت تیۆریزەکردن دەبێ.

ئەوکاتە ئەگەر دەزگای ئەکادیمی دەخوازێ بە سیستەمێکی نوێ لە کورد تێبگات و ببێتە سەرچاوەیەک بۆ ئەو چەمک و دەستەواژانەی هاوکارمان دەبن لەو تێگەیشتنە، ئەوا دەبێ بەسەر ئەو گەشەسەندنە میتۆدییەدا کراوەبێ کە لە دەزگا هاوشێوەکانی، لەجیهاندا ڕوویانداوە، بەتایبەت گۆڕانە بەردەوامەکانی میتۆد لە کایە مرۆڤایەتییەکاندا، تا بەمە ڕێگەی تیۆریزەکردن بۆ توێژەران خۆشببێ. ئەگەرنا تا ئەوکاتەی ئیشی کەسی ئەکادیمی جێکردنەوەی کورد بێ لە چوارچێوەی سیستەمی باوی بیرکردنەوەی زانستییەوە، ئەوا کوردناسی بە چەقبەستوویی دەمێنێتەوە و کەینونەی کوردی ڕووبەڕووی پرسیاری جیددی نابێتەوە و لەو تۆڕە پەیوەندییە ناگەین کە بەهۆیەوە کوردبوون (لە ئاستی تاک و کۆمەڵدا) مانا بەخۆی و بەجیهان دەبەخشێ. میتۆدی کارکردن ئەوکاتە کارایە کە بتوانێ وامان لێ بکات دووراییە دیار و نادیارەکانی عەقڵییەتی کوردی و چۆنیەتی ئیشکردنی ببینین، ئەمەش لەمیانەی پەیوەندییەکانی ئەو عەقڵییەتە بە هەریەک لە یادەوەری و خەیاڵکردن کە لە هەردوو کولتووری زارەکی و نووسراوی کوردیدا هەژموونگەرایانە ئامادەن و لەنێو هەموو چالاکییەکی عەقڵی – بە دەر لە کایە و ڕووتەختی چالاکییەکە – کەم تا زۆر بەرجەستە دەبن و ئاراستەی دەکەن. ئەمە مانای داهێنانی میتۆدی نوێ نییە بۆ خوێندنەوەی کورد، ئەوەندەی دابڕینی میتۆدە باوەکانە لە پاشخانەکانیان و گونجاندنیانە لەگەڵ پاشخانی کوردی. ئەگەر وابکەین، بەجۆرێکی تر شوناسی کوردی دەبینین و لەسەرووی هەموو وێنا و بڕیارێکی پێشینەی ئەم و ئەوەوە ئەم دیاردە مرۆییە دەناسرێتەوە.